

STIFTELSEN för
STRATEGISK FORSKNING

26 februari 2021
Vd-PM / Lars Hultman

En forskningsproposition som inte siktar rakt mot målet

Här kommenterar Stiftelsen för Strategisk Forskning (SSF) regeringens proposition 2020 *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige*. Dess mål är vällovligt: "Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en framstående kunskapsnation". Propositionen liknar sina föregångare med avstamp i samhällsutmaningar. Eftersom regeringen underskattar de externa omställningskrafterna och inte styr mot kvalitet och excellens lär dock målet missas även denna gång. SSF föreslår istället en systemtransformation i forskningspolitiken för att verkansfullt möta omvärldens förändringstryck och ge en bättre uppväxling av skattepengarna.

Få områden har varit föremål för så många utredningar som forsknings- och innovationssystemen. Stiftelsen har avgett yttranden till flera av dem, senast Styr- och resursutredningen (**STRUT**) till vilken SSF är negativ och Internationaliseringsutredningen (SSF positiv) samt Innovationsstödsutredningen (SSF positiv). Forskningspolitiken har i vissa delar i åtminstone retoriken rört sig i riktning mot Stiftelsens syn på för vad svensk forskning behöver förstärkas med: 1) strategisk forskning, 2) forskarrörlighet, 3) samverkan mellan akademi, näringsliv och samhället, 4) satsningar på infrastruktur, 5) internationalisering och 6) innovation och nyttiggörande. Dock styr inte propositionen mot vad SSF önskar se för kvalitet och excellens i forskningen för att verkligen lyfta Sveriges konkurrenskraft och lösa samhällsproblem. Regeringen fortsätter dessutom att sprida resurserna tunt.

I budgetpropositionen höjs anslagen till utgiftsområdet med 8 procent, speciellt för satsningar på infrastruktur. -Heja! Det är ändå en bit kvar till enprocentmålet för statliga anslag till forskning som andel av BNP. Det torde dock inte främst vara mera pengar som svensk framgång kommer an på - stora ökningarna av anslagen har redan skett och resultaten uteblivit samtidigt som det har blivit mindre pengar per forskare. Istället hänger det på resurseffektivitet och om näringslivet och internationellt kapital lockas till att investera i svensk forskning och utveckling. SSF ser inte att de utsikterna stärks med denna proposition då de systemtransformativa greppen saknas. Det behövs ett mera gediget akademiskt ledarskap från kollegiet upp i styrelsen, numerären av forskare minskas och statliga medel kopplas till resultat.

Regeringen önskar att forskningsfinansiärer och lärosäten ska hantera de betydande tillskotten på ett effektivt och strategiskt sätt, men beskriver inte hur detta ska ske eller varför dessa parter inte gjort det vid tidigare ökningarna av anslagen. Flera exempel från SSF:s strategiska överväganden ges nedan.

Akademisk frihet ska värnas och främjas, anför regeringen och föreslår att detta skrivs in som allmän princip i Högskolelagen. Tyvärr är det inte institutionell frihet till lärosätena som det avser, vilket SSF förordade i sitt svar till styrande departementspromemorian

U2020/03053/UH. Istället införs i lagen en olycklig normstyrning och med den målkonflikter. Regeringen betingar det fria kunskapsökandet och kunskapsspridningen av vad samhället [för tillfället] har för värdegrund. De nu gällande allmänna principerna bör därför ensamt vara kvar, menar Stiftelsen, då de ger varje forskare en absolut frihet att välja problem, utveckla metod och publicera resultat. Den akademiska friheten är garanterad i EU:s rättighetsstadga och svensk grundlag, så varför nu öppna dörren till relativisering?

Propositionens tankesfär framgår av ordfrekvensanalys. Notera preferensen för *utmaning* framför *problem*. Det flyttar fokus från staten till utföraren. Problem ska snarare identifieras och lösas genom ändrade förutsättningar, som ökad institutionell frihet.

<i>Strategisk</i>	44	<i>patent/immaterialrätt</i>	20	<i>antibiotika</i>	14
<i>grundforskning</i>	4	<i>konkurrenskraft</i>	40	<i>Sverige/svensk</i>	555
<i>nyfiken</i>	0	<i>problem</i>	28	<i>Europa/europeiska</i>	90
<i>tvärvetenskap</i>	19	<i>utmaning</i>	205	<i>Brexit/Storbritannien</i>	0
<i>hållbar utveckling</i>	23	<i>samverkan</i>	306	<i>Kina/kinesisk</i>	5
<i>innovation</i>	199	<i>covid/virus</i>	68	<i>USA/amerikansk</i>	7

Hög kvalitet - frågan om prestationsbaserat basanslag dras i långbänk

Satsningar avses ske vid högskolorna för att skapa flera forskningsmiljöer av högsta kvalitet. Regeringen ser åter tecken på att kvaliteten i svensk forskning inte utvecklas i takt med den internationella konkurrensen. I den tidigare forskningspolitiska propositionen 2016 pekade regeringen ut som uppföljningsbart delmål för perioden 2017-2026 att "En övergripande kvalitetsförstärkning av forskningen ska ske". Någon förbättring av svenska positioner kan enligt nuvarande propositionen dock inte påvisas. Regeringen ses vidare ducka för riksdagens tillkännagivande från 2017 att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att lämna förslag om ett system för utvärdering av statliga investeringar i forskning, utveckling och innovation. Regeringen menar att den med [nedan exemplifierade] åtgärder har slutbehandlat tillkännagivandet. Ett annat tillkännagivande från riksdagen 2018 om oberoende utvärdering av näringspolitiken med grund i Entreprenörskapsutredningen och Riksrevisionens granskning väntar också på regeringens genomförande.

På sidorna 49-53 avhandlas med vånda svårigheterna att mäta forskningskvalitet. Till *syvende og sidst* kommer det an på viljan att omfördela medel efter prestation, varpå regeringen åter skjuter frågan framför sig. Ett flertal utredningar i frågan med förslag till lösningar (indikatorer eller kollegial bedömning) mals ner och nu avser regeringen att lägga ännu ett uppdrag till forskningsfinansiärerna att i samråd med UoH utveckla en modell för sakkunnigbedömning, denna gång i enlighet med STRUT. Utgångspunkten är att den kvalitetsbaserade fördelningen ska göras genom att medel fördelas till s.k. profilområden. Modellen ska införas 2023, dvs efter valet så mycket kan komma att ändras. Områdena ska vara strategiska forskningssatsningar av hög kvalitet som lärosätena själva definierar. Det är lärosätena, inte forskarna, som ska få ansöka om medel till profilområden och statliga forskningsråd ska ansvara för sakkunnigbedömningen av ansökningarna. Regeringens utgångspunkt är att samtliga lärosäten ska tilldelas minst ett profilområde. Denna reform, menar stiftelsen är som att bedöma högtidsdräktens glans och lämna den större garderoben osedd. Hur som helst torde andelen omfördelade basanslag bli liten. Regeringen fortsätter alltså att skjuta upp premiering av kvalitet och excellens i forskningen.

Regeringen ser behov av att utveckla uppföljningen av utbildning och forskning och gav därför Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i juni 2020 i uppdrag att se över indikatorerna (!) som mäter respektive mål. Uppdraget har redovisats den 15/2 2021 och kommenteras av oss på sid. 8. Vetenskapsrådet (VR) har under 2020 tagit fram en ny modell för att utvärdera forskningens kvalitet och betydelse och påbörjade i höstas en nationell pilotutvärdering av vissa forskningsområden som, menar regeringen, blir ett komplement till de utvärderingar om lärosätena själva gör av sin forskning och till de lärosätessgranskningar som UKÄ ansvarar för. Riskerna för institutionell infångning och den moraliska fällan är påtaglig.

Utvecklad (utökad) myndighetsstyrning

Regeringen avser införa en ändamålsenlig styrning av högskolorna som främjar kvalitet och bättre möter samhällets behov. En utvecklad styrning ska ta sin utgångspunkt i lärosätenas särskilda uppdrag och verksamhet, som motiverar en hög grad av självbestämmande. Styrningen ska bli mer fokuserad, långsiktig och lärosätesspecifik. Därför avser regeringen utveckla myndighetsstyrningen med en tydligare inriktning på vissa prioriterade områden där lärosätesspecifika mål sätts och följs upp för varje område. Under kommande period avser regeringen i den årliga myndighetsdialogen mellan företrädare för Regeringskansliet (RK) och respektive lärosäte att lägga fokus på vissa områden, som kompetensförsörjning, jämställdhet, trygga anställningar och samverkan mellan lärosäten och omgivande samhälle. Detta, befarar vi, kan verka inskränkande på högskolans autonomi och missar det väsentliga att skapa kvalitet respektive excellens i forskningen. Det är heller inte mer av politisk linjering, rapportering och värdegrundsarbete som ska ta upp våra forskares tid.

Strategisk forskning är i ropet

Samhällsutmaningar ska mötas med strategisk forskning och innovation. För regeringen handlar det om klimat och miljö, hälsa och välfärd, digitalisering och kompetensförsörjning och arbetsliv samt ett demokratiskt och starkt samhälle. Emedan VR får marginellt ökade resurser för fri forskning planeras för större strategiska satsningar 2021-2024 inom bland annat nedanstående välrenommerade områden. SSF:s motsvarande redan pågående satsningar anges som jämförelse:

- **Life Science (Vinnova): 486 Mkr varav Explorativ tvärsektoriell medicinsk forskning och innovation: 246 Mkr**
SSF ger 300 Mkr till Systembiologi 2017-2022 och 192 Mkr till Med-X 2019-24
- **Virus och pandemier: 400 Mkr**
SSF gav 225 Mkr till Infektionsbiologi 2013-19 och gav en pandemiutlysning 2019
- **Antibiotikaresistens: 75 Mkr**
SSF ger 50 Mkr till Antibiotikaresistens 2020-25
- **Precisionsmedicin: 160 Mkr**
- **Cyber- & informationssäkerhet: 90 Mkr**
SSF ger 300 Mkr till samma område 2018-23
- **Livsmedel: 310 Mkr** SSF har utlyst 120 Mkr*) 2021-26 till samma område
- **Forskningsinfrastruktur: 2405 Mkr** SSF forskarskola kopplad till ESS (se nedan) + Nyckelpersoner Infrastruktur 225 Mkr 2016-21
- **Excellenscentra 260 Mkr** SSF var föregångare för excellenscentra och satsade 2020 200 Mkr till fyra nya centra med koppling till hållbar utveckling
- **Forskarskolor inom vård, hum/sam, lärarutb.: 450 Mkr** – inget inom N, T och M
SSF var medskapare till forskarskolor som strategiskt verktyg och ger idag 220 Mkr till forskarskolan **SwedNess** inom neutronspridning/vetenskap 2016-25
- **Test- och demonstrationsmiljöer: 447 Mkr**
SFF satsar 240 Mkr på Instrument- och metodutveckling 2019-21
- **Digitalisering: 345 Mkr (Vinnova+RISE)** SFF satsar 200 Mkr på BigData 2017-22; Smarta System(AI-kopplat) 300 Mkr 2016-21; Hårdvaruinfrastruktur 200 Mkr 2021-25; Mjukvaruutveckling 300 Mkr*) (planerad) 2022-27.

Regeringens satsningar framstår vara av mera taktisk natur och linjerade med samhällsdiskurser. Visioner om forskning utöver det som redan är hett efterlyst. Vi noterar att regeringens definition av Life-Science (LS) är snäv och granulerad och att ingen materialforskning är föremål för en riktad satsning. Satsningarna på IT/Digitalisering når inte upp till proppens beskrivning av hur viktigt området (ju) är. Man konstaterar att Europa ligger efter USA och Kina vad gäller utvecklingen inom AI. Det är därför inkonsekvent att föreslå

bara en blygsam satsning på AI-forskning först år 2024. Privata och offentliga forskningsstiftelser står idag för de största svenska satsningarna på områden som AI, kvantdatorer, cybersäkerhet och *Big Data*, samt *Core-to-Edge Computing*, men kan inte substituera för statens ansvar på varje viktigt område. SSF är trots allt mindre än 2% av totalen. Materialutveckling är grunden för IKT, energisystem och process/tillverkningsindustri vilka är Sveriges större skattebas och exportintäkt. SSF har pågående program för Materialvetenskap 300 Mkr och Material för energitillämpningar 295 Mkr.

Samhällets utmaningar – Hållbar utveckling

Regeringen tänker fortsätta med strategiska forsknings- och innovationssatsningar som kopplar till nationella och globala samhällsutmaningar inklusive hållbar utveckling. Agenda 2030 och Parisavtalet är referenspunkter för prioriteringar. Någon längre sikt förekommer knappt. Regeringens utmaningar ligger i linje med de starka globala förändringskrafter som OECD identifierat och utmaningar som adresseras i EU:s ramprogram Horisont Europa. Utmaningarna, säger regeringen, behöver mötas med satsningar på strategisk forskning av hög kvalitet och innovationssatsningar. Ett uppdrag läggs på Vinnova och RISE med flera myndigheter att ta fram ett strategiskt digitaliseringsprogram. Vi saknar dock en mera betydande finansieringsvolym kring detta liksom elektrifiering i propositionen.

Samverkan – med lagändring

Regeringen förslår att Högskolelagen ska ändras så att det anges att det i högskolornas uppgift ska ingå att samverka med det offentliga och näringslivet för ömsesidigt utbyte och att verka för att den kunskap och kompetens som finns vid högskolan kommer samhället till nytta (kommenteras sist i detta dokument). Det sägs vidare vara angeläget att det innovationsfrämjande arbetet mellan finansärer fortsätter stärkas. Regeringen tror [annorlunda mot forskningskvalitet?] att det behövs både ekonomisk premiering samt utökad uppföljning och utvärdering av den samverkan som sker. Modellen med samverkansprogram (inrättade 2016 med fortsättning 2019) avses fortsätta. Samverkansprogrammen ska engagera näringsliv, akademi och det offentliga. Tyvärr, menar vi, anvisas inga pengar till att genomföra det som samverkansgrupperna föreslår. Risk finns här även för institutionell inlåsning då samverkan görs representativ.

Stiftelsen menar att samverkan oftast är en nödvändig (men inte alltid tillräcklig) förutsättning för att finna relevanta forskningsproblem och åstadkomma genomslag av forskningsresultaten. Genomslag ska här tolkas som konkret inflytande (under överskådlig tid och med sin kontext) på det omgivande samhället genom tillämpning av forskningsresultat för att nå sociala, ekonomiska, miljömässiga eller kulturella effekter. Genomslag utanför akademien angår därför spridning, förfining, kommersialisering, patentering, licensiering eller annan praktisk användning av forskningsresultat. Det ska finnas trovärdiga orsakssamband mellan forskning och nyttiggörande, för att den ska vara lämplig för mätning.

Mobilitet

Regeringen önskar att rörligheten mellan högskolan och andra sektorer ska öka, just det som SSF med framgång verkar för. Regeringen avser följa upp lärosätenas arbete med mobilitet inom ramen för myndighetsstyrningen. Vidare avser regeringen att se över eventuella hinder för att förena en anställning vid ett universitet eller en högskola med en annan relevant anställning; Det gäller i synnerhet för personer som är i början av sin karriär och för vilka en förenad anställning skulle kunna vara ett viktigt led i meriteringen. Pensionssystemet verkar även emot byten mellan anställningsavtal, då individen har svårt att kunna räkna på satsningen och om den då alls kan bedömas gå plus.

Forskningsinfrastruktur

Regeringen har gjort en seriös genomgång av behov av utvecklad infrastruktur samt dess potential för forskning och nytta för svenskt näringsliv samt anvisar ett notabelt tillskott av medel till detta ändamål. SSF välkomnar detta och avser fortsätta med riktade satsningar till individer som verkar vid/för infrastruktur eller utvecklar vetenskapliga metoder, instrument och teknik.

Regeringens pågående utredning om organisation, styrning och finansiering av forskningsinfrastruktur (dir. 2020:52) ska lämna sitt betänkande senast den 31 maj 2021. Utredningen ska lämna förslag på alternativa finansieringsmodeller för forskningsinfrastruktur samt på ändamålsenliga organisations- och styrningsformer för nationella forskningsinfrastrukturer. Utredaren Tobias Krantz ska även ta hänsyn till säkerhets- och försvarspolitiska behov. Vidare ska utredningen föreslå hur ett system för nationell prioritering av forskningsinfrastruktur kan utformas samt hur e-infrastruktur för forskningsdata kan organiseras på nationell nivå. Målsättningen är ett effektivt system på nationell nivå som möjliggör en strategisk prioritering av infrastrukturens satsningar.

Innovation – Innovationsstödsutredningens förslag bereds i RK

Regeringen definierar *innovation* som de betydelsefulla förändringar som transformerar samhället och samhällsekonomin för effektivisering, strukturomvandling och samhällsutveckling. Innovationssatsningarna som presenteras i propositionen ska ses som instrument av systemkaraktär med målsättning att stärka forsknings- och innovationssystemets internationella konkurrenskraft. Regeringen ser ett behov av att stimulera näringslivets förmåga att investera i forskning och innovation, särskilt forskningsintensiva små och medelstora företag. Genom innovationscheckar möjliggörs för dessa företag, organisationer, offentliga aktörer, forskare och uppfinnare att nyttja extern kompetens och test- och demonstrationsmiljöer när de egna resurserna eller kunskaperna inte räcker till, till exempel för hantering av immateriella tillgångar. Det brister dock i förslag för att uppmuntra forskare till att driva innovation. Dessutom, menar stiftelsen, bör innovation och entreprenörskap mera belysas i grundskola, gymnasieskola och i högskolan.

Satsningar föreslås på test- och demonstrationsverksamhet och forskningsinfrastrukturer. Regeringen vill även med se en utvecklad samverkan mellan innovativa miljöer, inklusive utvecklingsmiljöer för nystartade företag t.ex. inkubatorer och science parks, i regionerna som mellan lärosäten, näringsliv och myndigheter. Önskan är att förbättra aktörers möjligheter att kommersialisera och nyttiggöra nya idéer baserade på forskning.

Strategiska innovationsprogram (SIP) 2.0 lanseras och ska i större omfattning adressera samhällsrelevans utifrån Agenda 2030 för att få till stånd systemförändringar och omfattar en blygsamt större budget för att stärka säkerställa deras effekt och påverkan. Utvecklingen ska gå mot färre program med större budgetar för kraftfullare systemeffekter på områden som är strategiskt viktiga för Sverige med fokus på fossilfrihet, och giftfri cirkulär ekonomi samt bredare samhällspåverkan och stärkt internationell samverkan. Här hoppas vi på att till exempel SIP-Metalliska Material får fortsätta/breddas med en fjärde etapp efter 2022, då forskning behövs för bl.a. utvecklingen av Hybrit och koldioxidfri (vätebaserad) stålframställning som en svensk paradgren som kan lösa globala hållbarhetsmål.

En arena för ska inrättas med syftet att offentliga aktörer ska genomföra fler innovationsupphandlingar som stimulerar innovationer. Det är dock oklart om något hindrar dem idag från att upphandla varor och tjänster till bästa pris för att uppfylla ett behov med specificerad funktionalitet, vilket på samma marknad driver fram innovationer.

Synergier med EU:s forskningsprogram

Regeringen avser att lansera en strategi för svenskt deltagande i Horisont Europa. Denna blir intressant för SSF:s val av verktyg för samma syfte, se sid 9. Regeringen presenterade en nationell färdplan för European Research Area (ERA) i april 2019 U2019/01576. EU-kommissionen har satt upp fyra mål för att stärka ERA: 1) prioritera investeringar och reformer och värna excellensprincipen; 2) förbättra tillgången till excellens; 3) överföra forskningsframgångar till samhällsekonomin och 4) fördjupa ERA genom mer gränsöverskridande integration av nationella insatser. Vi noterar att föreliggande svensk forskningsproposition inte är linjerad med ERA avseende excellens.

De europeiska partnerskapsprogrammen kommer att sträcka sig över många olika forskningsområden inom Horisont Europa, vilket ökar behovet av nationell samordning och kraftsamling. Upp till 50 procent av budgeten för pelare II (Globala utmaningar och europeisk industris konkurrenskraft) kan komma att fördelas via partnerskapsprogram. Offentlig medfinansiering är en förutsättning för nationella aktörers deltagande i vissa av partnerskapsprogrammen. Regeringen vill öka medlen för svenskt deltagande i partnerskapsprogram och viger delar av anslagsökningen till Vinnova med 23-24 Mkr/år 2021-2024 för detta (en ökning på ca 13%). Frågan är om det räcker för den svenska ambitionen? Samverkan med Storbritannien kring forskning och utbildning i post-Brexit saknas tyvärr i propositionen, trots dess stora betydelse för svensk forskning, utbildning och handel.

Internationalisering – med lagändring

SSF har uttryckt sig positiv till Internationaliseringsutredningens flera förslag. Bland det begränsade antal länder som propositionen lyfter fram som framgångsexempel i jämförelse med Sverige noteras Taiwan (anges vara just ett land), Sydkorea, Japan och Israel, vilka är de fyra nationer som SSF har byggt bilaterala samarbeten med.

Inom internationella forskningssamarbeten ser regeringen det som angeläget att säkerställa skydd av forskningsresultat eftersom det utgör en strategisk resurs när det gäller Sveriges ekonomiska välbefinnande och tillväxt. Viss forskningsverksamhet vid universitet och högskolor utgör därför skyddsvärd verksamhet som lyder under säkerhetsskyddslagen (2018:585) och ska inte riskera att hamna i orätta händer. För att förbättra villkoren för forskning och utveckling i Sverige föreslår regeringen utvidgad tidsgräns för skattelättnader för utländska experter, forskare och andra nyckelpersoner samt förstärkning av FoU-avdraget, en nedsättning av arbetsgivaravgifter och allmän löneavgift för personer som arbetar med forskning och utveckling i ett företag. Det har också SSF argumenterat för.

Regeringen föreslår en ändring i högskolelagen; *att den samlade internationella verksamheten vid varje högskola ska stärka kvaliteten i högskolans utbildning och forskning.* Detta är normativ lagstiftning. -Varför inte istället styra på resultaten från högskolan? De som bäst förstår att samverka mellan sektorer och internationellt torde prestera bäst.

Akademisk Frihet – med lagändring

Det är gott att propositionen – likt SSF:s uppfattning - anger att fri forskning inte står i motsatsförhållande till tillämpad forskning och innovation. Regeringen föreslår dock att införa ytterligare normstyrning i högskolelagen (kommenteras nedan) och relativiserar begreppet akademisk frihet i förhållande till den värdegrund som gäller. Motiveringen av lagförslaget haltar där regeringen (sid 124) uttrycker att "Det förekommer att universitet [exemplifierar med Ungern] har tvingats till inskränkningar i sin verksamhet för att den anses strida mot de värderingar som maktavarna står för." Det finns fler länder i Europa och dess direkta närhet där just det styrande partiets värdegrund begränsar forskarnas frihet. Propositionen missar möjligheten att ta det essentiella steget att ge institutionell frihet till lärosätena, vilket SSF förordat i sitt svar till styrande departementspromemoria.

Kompetensförsörjning och det Livslånga lärandet

Till högskolans ansvar läggs fortbildning och vidareutbildning. Ingen finansiering anvisas dock för de extra åtaganden som krävs för det livslånga lärandet. Risk uppstår för undanträngningseffekter av befintliga utbildningsprogram, menar stiftelsen. Vi föreslår istället att livslångt lärande görs till ett eget verksamhetsområde med separat finansiering och långsiktiga planeringsförutsättningar. Ett lovande initiativ är Produktion 2030 och 13 svenska högskolors modulariserade utbildning inom digitalisering *Ingenjör 4.0*.

Att det finns tillräckligt många med utbildning på forskarnivå är viktigt för Sverige som kunskapsnation och vår konkurrenskraft, anför regeringen, och motiverar med behov från ökad digitalisering och höjda krav på innovation. Propositionen uttrycker att andelen av den svenska befolkningen som påbörjar och slutför en utbildning på forskarnivå bör öka. Samtidigt visar UKÄ och VR att antalet antagna i forskarutbildning liksom antalet som examineras ligger konstant sedan tio år. Regeringens satsning på forskarskolor inom lärarutbildning, vårdutbildning och hum/sam är blygsam och missar behoven inom teknik och naturvetenskap. Vi föreslår volymmål och en koppling av högskolornas basanslag för forskarutbildning, givet att hög kvalitet kan bibehållas. Genom nydisputerade sker den bästa kunskapsöverföringen ut i samhället.

Regeringen anser att fler utländska doktorander ska stanna i Sverige. Som en följd av regeringens proposition Nya regler om uppehållstillstånd för forskning och studier inom högre utbildning (prop. 2019/20:9) har från 2020 särskilda uppehållstillstånd införts. Reformen syftar till att locka fler studenter, forskare och andra högkvalificerade personer till Sverige och underlätta för dem som har utbildats i landet också ska arbeta här. Gott så!

Regeringen har med tidigare reformer avstått möjligheter att direkt styra över lärosätenas anställningsordningar. Likväl uttrycker propositionen en vällovlig önskan att stärka karriärmöjligheterna för unga forskare och betonar vikten av att högskolorna arbetar aktivt med att öka antalet biträdande lektorer och att samverka med det omgivande samhället premieras i meriteringssystemet. Om lärarkåren fortsätter fyllas på underifrån kommer dock tillförda resurser åter snabbt vara tingade, varefter sagda problem återuppstår för kommande generationers unga forskare. En lösning är att begränsa storleken på fakultetens numerär och att flera lärosäten inför *tenure tracks*, menar stiftelsen.

Bildningslyft

Regeringen förstärker humaniora med 20 miljoner kronor per år. Detta motiveras med nyttoaspekter av humanioraämnen.

Behandlas i annat sammanhang, skjuts på framtiden eller dras i långbänk

- Regeringen ser skäl att göra en **översyn av den statliga forskningsfinansieringen** avseende grundforskning och behovsmotiverad forskning. Troligen kommer en reform i nästa proposition, beroende på regering. SSF vill bevara mångfalden i systemet och i söka linjering efter EU Horizon Europe's tre pelare: I) Vetenskaplig spetskompetens, II) Samhällsutmaningar och industrins konkurrenskraft och III) Innovation. SSF har i yttranden även efterlyst mera svensk strategisk forskning. För övrigt anser vi att de offentliga forskningsstiftelserna visat sig fungera just så strategiskt som instiftaren avsåg och har stärkt Sveriges konkurrenskraft på flera områden. De har drivit fram excellens, förnyelse, samverkan, och innovation i resonans med målen i föreliggande proposition. I en framtid skulle det alltså tjäna Sverige att staten återkapitaliserar strategiskt agerande stiftelser som SSF, KKS, Mistra, STINT och RJ. De verkar förnyande på forskningssystemet, skapar samverkan och rörlighet samt presterar i tåten för vetenskaplig kvalitet och innovation/nytta till låga omkostnader. Viktigast av allt – de verkar oberoende. Här vill vi peka på att regeringen i förhandlingen om Horisont Europa har

för Sverige framhållit vikten av Europeiska forskningsrådets (ERC) oberoende ställning, något som de svenska råden inte åtnjuter, men de offentliga forskningsstiftelserna garanterar genom sina ändamålsparagrafer.

- I propositionen anger regeringen **principer för en ny kvalitetsbaserad fördelning av basanslag** och ska ge uppdrag till forskningsfinansiärerna att i samråd med lärosätena att utveckla den. Kommande budgetpropositioner ska beskriva modellen och lämna förslag på fördelning av forskningsmedel till lärosätena. Principerna ska hämtas från STRUT-utredningen där fördelningen av forskningsmedel föreslogs ske via strategiska satsningar. Utredningen skriver att om forskningsmedel utlyses via strategiska satsningar kan alla lärosäten ges möjlighet att konkurrera om medel som sakkunniggranskas av forskningsråden, samtidigt som regeringen kan ställa upp villkor som är kopplade till både område och arbetssätt, exempelvis avseende koppling till utbildning. Den tidigare modellen med Strategiska forskningsområden (så kallade SFO) som infördes efter propositionen 2008 ser STRUT som en förebild. Till skillnad från vad som då var fallet med forskarinitierade SFO anser utredningen att lärosätena själva borde välja sina strategiska områden och dessa borde inte pekats ut av regeringen. Denna ordning, menar vi, överför makt till högskolans ledning framför forskarna och innebär att regeringen fortsätter att underlåta sig kontrollen på marginalnyttan av en satsad krona. Kvalitetstappet i svensk forskning ligger snarare inom sin volym är på spetsen.
- **UKÄ:s förslag på nya resultatindikatorer till budgetpropositionen.** UKÄ föreslår att regeringen framöver följer upp propositionens mål för universitet och högskolor med elva nya indikatorer. Indikatorerna är valda utifrån egenskaperna **Tillgänglighet, Tydlighet, Relevans, Jämförbarhet** och **Minimering av negativa styreffekter** för att tillsammans ge en helhetsbild av måluppfyllelsen inom området. UKÄ pekar på flera brister med regeringens befintliga indikatorer när det gäller **tydlighet** och **jämförbarhet**. Avsikten är att de nya indikatorerna ska komplettera varandra. De indikatorer UKÄ föreslår är:
  1. Lärosätenas utgifter för utbildning per student
  2. Andel med doktorexamen bland forskande och undervisande personal
  3. Undervisningstid – antal studenter per undervisningsårsverke
  4. Andel etablerade på arbetsmarknaden 1–1,5 år efter examen
  5. Andel studenter på generella program och yrkesexamensprogram som tar examen inom nominell studietid plus tre år
  6. Andel studenter som tar examen inom nominell studietid plus tre år, internationell jämförelse
  7. Andel doktorander som tar en doktorexamen inom åtta år
  8. Andel vetenskapliga artiklar som är bland de 10% högst citerade internationellt
  9. Beviljade medel från Horisont Europa i relation till befolkningen
  10. Lärosätenas utgifter för forskning per student
  11. Antal forskningspublikationer per publikationstyp.

De nya indikatorerna förbättrar, menar SSF, möjligheterna att premiera kvalitet och excellens i forskningen.

- Förslag från **Innovationsstödsutredningen** (SOU 2020:59) bereds i RK. Likaså pågår ett arbete med att se över hur hantering av forskningshandlingar kan förbättras för att undanröja hinder för innovation och öka nyttiggörandet av forskning, bl.a. genom utökade möjligheter till sekretess. SSF har yttrat sig positivt om utredningens förslag och pekar dessutom på värdet av att avsätta 2-3% av externa forskningsanslag till nyttiggörandeinsatser i forskningsprojekten, något som SSF redan praktiserar (3% avsatt varav 2% faktiskt rekvideras).
- **Resurstilldelning på grund och avancerad nivå.** STRUT:s förslag om ett samlat basanslag bereds i RK. SSF har uttryckt sig skeptiskt till tanken då forskning och utbildning är olika uppgifter med respektive logik – och ska därför inte vara kommunicerande kärn.
- Inriktningen för **forskning och innovation inom energiområdet 2021-24** kommer i en särskild proposition. Här önskar vi se kraftfulla forskningssatsningar på material (som energisystemen ytterst hänger på), bioteknik (för biobränslen) och fjärde generationens kärnkraft (säkra landets el- och effektförsörjning), där världen snabbt behöver få en fossilfri energiförsörjning. SSF går i bräschen med sitt Agenda 2030-centrum "Hållbar kärnteknisk forskning i Sverige" (50 Mkr), avseende små och modulära reaktorer (SMR). Likaså krävs satsningar på möjliggörande nya material för energisektorns många delar liksom säkra IT-lösningar för systemen.
- En nationell **patentreform** diskuteras, bland annat utifrån Kinas agerande.
- Regeringen avser i början av 2021 lansera en **strategi för svenskt deltagande i Horisont Europa**. Risken är att den fortsätter dröja, varför Sverige fortsätter tappa viktigt tempo. De första utlysningarna ur Horisont Europa väntas fram i mars/april. De statliga finansiärerna VR, Vinnova, Energimyndigheten, Rymdstyrelsen, Formas och Forte har 2020-10-20 på regeringens uppdrag presenterat ett förslag till denna nationella strategi för ett starkare svenskt deltagande, kallad "Kraftsamling för Horisont Europa". Tyvärr innehåller den rapporten få konkreta förslag och belyser i mycket liten del problematiken sedd ur den enskilda forskares perspektiv (kompromissar sitt forskningsintresse, upplever svag meriteringsgrund, sitter med Svarte Petter för budgeten). Rapporten talar desto mer om behov av kartläggning, informationsspridning, påverkan på EU:s forskningspolitik och att aktörer tar fram egna strategier och handlingsplaner, dvs redan kända element vid tiden för uppdraget (maj 2020) och före det. Regeringen har heller ännu inte presenterat någon plan med svenska anspråk för EU:s gigantiska återstartsfond. SSF har för sin del beslutat att forskare med större projektbidrag från Stiftelsen får använda dessa till kostnader kopplade till arbete med EU-ansökningar. SSF avser också under våren att erbjuda medel till att skriva ansökningar inom Pelarna I och II för Horisont Europa. Vår utgångspunkt är att sänka trösklarna och minimera byråkratin kring detta stöd. Forskare uppmuntras också bjuda med svenskt näringsliv för strategiska forskningsproblem och -utmaningar. Flera av SSF:s utlysningar utformas för att vara relevanta inom Horisont Europas forskningsstrategi av utmaningar (missions) och forskare uppmuntras delta i sådana europeiska samarbeten. Utgångspunkten är att de starka svenska forskningsmiljöer som SSF har till ändamål att skapa/stödja också ska leda (som koordinator och *Work Package leader*) EU-projekt liksom exponera sig som attraktiva partners till utländska initiativ. **EU Battery 2030+** under koordinatorskap av Prof. Kristina Edström (JU) är ett aktuellt sådant exempel där SSF har verkat möjliggörande genom ett kraftfullt stöd till ansökansarbetet.
- **Mälardalens Högskola** föreslås inför budgetpropositionen 2022 att bli universitet - Sveriges 18:e - villkorat av att UKÄ tillstyrker utifrån ett kvalitetsperspektiv. Regeringen håller även öppet för att ytterligare universitet kan tillkomma. Mälardalen är ett framgångsexempel för strategisk forskning med bland annat stöd från SSF.

Vi ser risker med tunt spridda forskningsmedel och tappat fokus på utbildning.

- Vad gäller **forskningsdata och omställningen till öppen tillgång** ska denna vara genomförd senast 2026, vilket innebär att forskningsdata ska göras tillgängligt så öppet som möjligt och så begränsat som nödvändigt. Samordningsuppdrag ligger på Kungl. Biblioteket och VR. Stiftelsen menar att det behövs en noggrann analys av kostnads- och omställningseffekter (saknas i propositionen). En utgångspunkt bör vara att kostnader inte vältras över på forskare/projekt. Utgifterna för bibliotekslokaler med hantering av tryckt litteratur minskar ju.

Regeringen skriver: "En [...] stor utmaning är behovet av att lärosäten och finansiärer skapar tydliga incitament för forskarna att öppet tillgängliggöra forskningsresultat." SSF stipulerar att forskare ska sprida sina resultat för att uppfylla kvalitets- och genomslagskriterier. Tvingande och omvälvande lösningar som cOAltion S (Plan S) skulle vara skadligt för forskningssystemet. Det går heller inte att sanktionera vissa tidskrifter då Högskolelagen har som princip att fritt få publicera. Vi får t.ex. inte förvägra forskare att publicera i ledande tidskrifter som *Science* och *Nature* vilka kanske inte accepterar kraven i Plan S. -Hur ska våra forskare då hävda sig på den internationella arenan? -Hur garanteras internationell expertgranskning (*peer review*) när svenska normer bryts mot andra länders?

På grund av den snabba IT-omställningen av samhället bör Sverige heller inte binda sig för en viss "färglösning", som *Green* eller *Gold*. Inte heller bör riktlinjerna identifiera någon marknadsaktör för ändamålet, emedan detta bör förbli konkurrensutsatt för att befrämja innovativa lösningar. En mer detaljerad analys av funktionella "färgblinda" alternativ föreslås därför. SSF accepterar hybridlösningar. Inte all forskning skapas och publiceras med statliga medel. -Vem ska betala för att industrin får gratis tillgång? Om krav införs på mera omedelbar publicering kan forskning komma att flyttas från högskola till företag och öppen innovation därmed försvåras.

SSF menar att det finns fördelar med att bedöma en forskares meritering efter bibliometri inklusive tidskrifters anseende inom forskningsfältet när denna söker bidrag. Uppmaningar till finansiärer att göra bedömningar av det enskilda verket lägger orimlig belastning på beredningskommittéer och sakkunniggranskare, typiskt samma personer som idag är "peer reviewer" inom tidskrifterna. I det förra fallet kan andra bedömningskriterier än teknisk-vetenskapliga smyga sig in. Regeringens politik riskerar alltså begränsa den akademiska friheten och försämra kvalitetssäkringen samt transparens i vårt forskningssystem.

En annan fråga som kastar grus i maskineriet är vem som äger själva forskningsdata – forskaren (ingen orimlig utgångspunkt) eller lärosätet (de visar anspråk)? Det blir till ett lackmustest för hur den akademiska friheten främjas.

Ändringar i högskolelagen 1992:1434 1 kap. 2§

Ny skrivning:

I högskolornas uppgift ska det ingå att samverka med det omgivande samhället för *ömsesidigt utbyte* och verka för att *den kunskap och kompetens som finns* vid högskolan kommer *samhället* till nytta.

Ersätter:

I högskolornas uppgift ska det ingå att samverka med det omgivande samhället och *informera om sin verksamhet* samt verka för att *forskningsresultat tillkomna* vid högskolan kommer till nytta.

Vd:s kommentar: Begreppet *ömsesidighet* är bra, liksom öppning för rörlighet av forskare, men olyckligt att släppa fokus på *forskningsresultat*, då det idag är eftersatt.

1992:1434 1 kap. 5§

Ny skrivning:

Den samlade internationella verksamheten vid varje högskola ska dels stärka kvaliteten i högskolans utbildning och forskning, dels bidra nationellt och globalt till sådan hållbar utveckling som avses i första stycket.

Ersätter:

Högskolorna bör vidare i sin verksamhet främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden.

Vd:s kommentar: Bra – men hade varit bättre att mäta, utvärdera och styra medel till kvalitet. De lärosäten som väljer relevant internationella samarbeten kommer efter samma premisser som i lagförslaget att prestera bättre.

1992:1434 1 kap. 6§

Ny skrivning:

I högskolornas verksamhet ska som allmän princip gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

För forskningen ska som allmänna principer gälla att

1. Forskningsproblem får fritt väljas,
2. Forskningsmetoder får fritt utvecklas och
3. Forskningsresultat får fritt publiceras

Ersätter:

För forskningen *skall* som allmänna principer gälla att

1. Forskningsproblem får fritt väljas,
2. Forskningsmetoder får fritt utvecklas och
3. Forskningsresultat får fritt publiceras

Vd:s kommentar: Med den nya portalprincipen införs en olycklig normstyrning i högskolepolitiken med risk för (dolda) målkonflikter. Regeringen skriver: *”Med akademisk frihet avses den individuella akademiska friheten avseende både forskning och utbildning. Det fria kunskapssökandet och den fria kunskapsspridningen ska dock alltid utövas inom de rättsliga ramar som finns och utifrån den värdegrund som gäller.”* Friheten relativiseras alltså och betingas av samhällets för tillfället gällande värdegrund. I en författningskommentar (sid 193) står just att den akademiska friheten villkoras av värdegrund. Här utgör de ungerska och senast polska exemplen varningsflaggor, för vad lagändringen öppnar för påtryckning av enskilda forskare och hela lärosäten. De nu gällande principerna bör därför bestå, då de ger svenska forskare absolut frihet. Dessutom (vilket regeringen vidgår) är den akademiska friheten garanterad i EU:s rättighetsstadga och svensk grundlag (2 kap. 18 § RF) och i 1 kap. 6 § högskolelagen. -Så varför nu relativisera och införa normstyrning?

Förslag till en alternativ forskningspolitik för systemtransformation

Vd för SSF föreslår en systemtransformation, med samma målsättning som regeringens. Med följande strategi kan vi träffa de målen:

Målsättning: Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en framstående kunskapsnation.

Strategi:

1. Renodla uppgifterna för högskolor (utbildning), universitet (utbildning, forskning och nyttiggörande) och forskningsinstitut (forskning, uppdragsforskning och innovation). Minska antalet lärosäten kraftigt för att uppnå profilering och excellens inom respektive uppgift samt ökad rörlighet av studenter och forskare. Ge högskolor och universitet liknande utkomst och status i samhället.
2. Ge lärosätena institutionell frihet, för en veritabel akademisk frihet. Avstå från att införa skadlig normstyrning i högskolelagen där den akademiska friheten villkoras.
3. Minska myndighetsstyrningen. Premiera kvalitet och prestation från respektive lärosäte genom omfördelning av basanslag utifrån indikatorer
4. Erbjud flera lärosäten att bli stiftelser.
5. Överför vinsten från Akademiska Hus till lärosätena. Överför andelar av ägandet i Akademisk Hus till stiftelsehögskolor i form av stiftelsekapital. Tillåt universitet och högskolor att fritt förhyra och teckna hyresavtal även på mer än 10-30 år.
6. Möjliggör för svenska lärosäten att få ingå avtal med internationella parter, i samråd med UD och andra relevanta myndigheter.
7. Reformera det statliga forskningsfinansieringssystemet efter EU Horisont Europas tre pelare: I) Vetenskaplig spetskompetens, II) Samhällsutmaningar och industrins konkurrenskraft och III) Innovation. Lägg till IV) ett organ för forskningsinfrastruktur.
8. Bygg ut forskningsinstituten och uppmuntra till privat och statlig sektorsforskning, t.ex. inom, digitalisering, elektrifiering och automatisering. Hit förs ansvar för test- och demoanläggningar.
9. Underlätta för företag och privatpersoner att skapa forskningsstiftelser genom mer förmånliga skatteavdrag, med ändamål som gagnar Sverige.
10. Återkapitalisera strategiskt agerande offentliga forskningsstiftelser som SSF, KKS, Mistra, STINT och RJ. De verkar förnyande/uppfordrande på forskningssystemet, skapar samverkan och rörlighet samt presterar i tåten för vetenskaplig kvalitet och innovation/nytta till låga omkostnader. Viktigast; de verkar oberoende.
11. Genomför förslag ur Innovationsstödsutredningen SOU 2012:41, Entreprenörskapsutredningen SOU 2016:72 och Innovation som drivkraft – från forskning till nytta SOU 2020:59.